

HEREDOTUS'TAN GÜNÜMÜZE

SİYASAL
DÜŞÜNCELER TARİHİ

ALAN RYAN

YAYIN NO: 1051

Heredotus'tan Günümüze
SİYASAL DÜŞÜNCELER TARİHİ
Alan Ryan

Özgün Adı: *On politics : a history of political
thought from Herodotus to the present*

© 2012 by Alan Ryan
Onk Telif Hakları Ajansı aracılığıyla
© Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 50417

1. Basım: Eylül 2021

ISBN: 978-625-7201-51-3

Yayına Hazırlayan: *Cengiz Çağla*
Kitap Editörü: Nazlı Badak
Çeviri: *Ahu Karasulu (1-16. Bölüm) – Deniz Zarakolu (17-27. Bölüm)*
Kapak: *Kenan Özcan*
Sayfa Düzeni: *Nurel Naycı*
Baskı-Cilt: *İmak Ofset*
Merkez Mah. Atatürk Cad. Göl Sok. No: 1 Bahçelievler / İstanbul
Tel: 444 62 18

BİLGE KÜLTÜR SANAT

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 1 Kat: 1 34110 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx) Faks: (0212) 511 47 74
bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

HEREDOTUS'TAN GÜNÜMÜZE

SİYASAL DÜŞÜNCELER TARİHİ

ALAN RYAN

Çeviri

Ahu Karasulu (1-16. Bölümler)
Deniz Zarakolu (17-27. Bölümler)

Yayına Hazırlayan

CENGİZ ÇAĞLA

Bilge
Kültür · Sanat

ALAN RYAN

1940 yılında Londra'da doğan Alan Ryan, Oxford Üniversitesi'nde eğitim gördükten sonra orada yıllarca dersler vermiştir. 1988 yılından 1996 yılına kadar Princeton Üniversitesi'nde profesör olarak görev yapan Ryan aynı zamanda Oxford University New College'da müdürlük yapmıştır. 1996'dan 2009'a kadar siyaset teorisi profesörü alanında çalışmıştır. *The Philosophy of John Stuart Mill*, *The Philosophy of the Social Sciences*, *J. S. Mill, Property and Political Theory*, *Bertrand Russell: A Political Life*, *John Dewey and the High Tide of American Liberalism* ve *Liberal Anxieties and Liberal Education* başlıklı kitapların yazarıdır. Kate Ryan ile evlidir ve ders verdiği New Jersey'de yaşamaktadır.

Yuri Ryan Simonovich'e

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ : Siyaset Hakkında Düşünmek 9

BİRİNCİ KİTAP : Herodotus'tan Machiavelli'ye

Birinci Kısım: Klasik Anlayış

1. Bölüm: Neden Herodotus?	25
2. Bölüm: Platon ve Anti-Politika	46
3. Bölüm: Aristoteles: Siyaset Felsefe Değildir	79
4. Bölüm: Roma'nın Feraseti: Polybius ve Cicero	112
5. Bölüm: Augustinus'un İki Devleti	143

İkinci Kısım: Hristiyan Dünyası

İkinci Kısım Önsöz	175
6. Bölüm: Augustinus ile Aquinium'lu Thomas Arasında	179
7. Bölüm: Aquinium'lu Thomas ve Sentez	205
8. Bölüm: Bir Ara Dönem Olarak On Dördüncü Yüzyıl	233
9. Bölüm: Hümanizm	261
10. Bölüm: Reform	287
11. Bölüm: Machiavelli	314

İKİNCİ KİTAP : Hobbes'tan Günümüze

İkinci Kitaba Önsöz 347

Birinci Kısım: Modern Dönem

12. Bölüm: Thomas Hobbes	355
13. Bölüm: John Locke ve Devrim	390
14. Bölüm: Cumhuriyetçilik	428
15. Bölüm: Rousseau	458
16. Bölüm: Amerika'nın Kuruluşu	498
17. Bölüm: Fransız Devrimi ve Devrimi Eleştirenler	531
18. Bölüm: Hegel: Tin'in İşi Olarak Modern Devlet	559
19. Bölüm: Faydacılık: Jeremy Bentham ve James ile John Stuart Mill	592
20. Bölüm: Tocqueville ve Demokrasi	619
21. Bölüm: Karl Marx	651

İkinci Kısım: Marx'tan Sonra Dünya

İkinci Kısım Önsöz	681
22. Bölüm: Yirminci Yüzyıl ve Ötesi	685
23. Bölüm: İmparatorluk ve Emperyalizm	707
24. Bölüm: Sosyalizm	735
25. Bölüm: Marksizm, Faşizm, Diktatörlük	759
26. Bölüm: Modern Dünya'da Demokrasi	786
27. Bölüm: Küresel Barış ve İnsanın Geleceği	812
TEŞEKKÜRLER	839
KAYNAKÇA	841
EK OKUMA ÖNERİLERİ	849
KİŞİ ADLARI DİZİNİ	857

Giriş: Siyaset Hakkında Düşünmek

Bu hacimli bir kitaptır ve yazılması da uzun bir zamana yayılmıştır. Önceleri, böylesi bir projenin tamamlanmasının ne kadar uzun sürebileceğini bildiğim için bu işe hiç girmesem mi diye düşündüm ve gönülsüz davrandım. R. W. ve A. J. Carlyle Orta Çağ siyaset teorisini anlatmaya giriştiklerinde yıl 1892 idi. Kitabın altı cildi 1903 ila 1936 yılları arasında yayımlandı. *A History of Mediaeval Political Theory in the West* başlıklı kitabın son cildi basıldığında Sir Robert Carlyle'in ölümünün üzerinden iki sene geçmişti. Sir Carlyle bu dünyadan genç bir yaşta ayrılmış da değildi. Hindistan Dairesi'ndeki uzun kariyerinin ardından emekli olmuş, yetmiş beş yaşında vefat etmişti. Konu hakkında çalışanlar için vazgeçilmez hâle gelmiş bu kitap, bugün ancak yazar ve araştırma asistanlarından oluşan büyük bir ekip tarafından hazırlanabilecek cinsten bir kitaptır. Yayıncılık işi yapan bir arkadaşım bana, bundan otuz beş yıl önce George Sabine'in *History of Political Theory* adlı kitabının devamını yazmayı önerdiğinde aklıma Carlyle kardeşler gelmiş ve duraksamıştım. Robert Carlyle tam zamanlı olarak Hindistan'ın yönetilmesi ile ilgilenirken işin çoğu Oxford'da tarihçi olan kardeşine düşmüştü; oysa bana yardım edecek bir kardeşim yoktu. Daha da önemlisi, böylesi bir kitaba entelektüel bütünlüğünü verecek şeyin ne olacağını da kestiremiyordum. Henry Ford'un kulağa pek de şık gelmeyen ifadesiyle tarih, berbat olayların art arda gelmesi ise siyaset hakkında düşünmenin tarihi de berbat düşünürlerin ya da teorilerin art arda gelmesinden mi ibaretti? Hatta Macbeth'in daha zarifçe fakat daha çaresizce ifade ettiği gibi, tarih ses ve öfke dolu anlamsız bir hikâyeye miydi? Sözlü yumruklaşmaların, bizi olduğumuzdan daha bilge kılmayan kronolojik bir dökümü müydü? Fakat daha sonra belirli tarihsel dönemler hakkında kimi yazarlar bir dizi kitap çıkarttı. Quentin Skinner'in *Foundations of Modern Political Thought*'u yahut John Pocock'ın cumhuriyetçi düşünce tarihi hakkındaki *The Machiavellian Moment*'i bunlardan bazılarıdır. Artık kitabımın kurgusu da bana rağmen şekillenmeye başlamıştı.

Herodotus ile başladım çünkü temel soru şuydu: Persler Grekleri yenmiş midir? Bu konuda yapabileceğimiz bir şey yoktur. Belki de modern dünya, modern siyaset yahut modern devlet, Pers İmparatorluğu'nun, Marathon ve Salamis'in

galiplerinden aldığı gecikmiş bir intikamdır. Grekler ve özellikle de Atinalılar, kendine has ve ayırt edici şekilde siyasal olan bir hayat tarzını korumak için savaşımlardır. Onlara göre, büyük Pers kralının tebaası fiilen köle statüsünde bulunmadığı durumda bile, nereden bakılırsa bakılsın, köledir. Daha sonra Hegel'in de söylediği gibi, Doğu despotizmi altında sadece bir adam özgür olabilir. Fakat Pers İmparatorluğu, vergi toplayan, adalet dağıtan, askerlerini savaş alanına süren etkili bir devlettir. Tebaası, Greklerden çok daha yüksek bir refah düzeyine sahiptir. Bu açıdan bakıldığında Pers İmparatorluğu'nu modern ulus-devletin bir prototipi olarak görmek kulağa çok da gerçek dışı gelmeyecektir. Bunun tek nedeni, Birleşik Devletler Posta İdaresi'nin, Herodotus'un kralın ulakları hakkında söylediği şu sözlere yürekten bağlı olması değildir: "Onlara teslim edilen postaları hızlıca dağıtmalarının önünde ne yağmur ne kar ne sıcak ne de gecenin kasveti durabilir." Modern devletin özü, merkezî otorite, bürokratik yönetim ve sadece devletin sunabileceği kamusal hizmetlerin etkin bir şekilde verilmesidir. Persler, modern devletin sunduğundan çok daha az sayıda hizmeti yarı-özerk sömürgelerde çalışan görevliler üzerinden "dışarıdan temin"e gitmişse de modern devlet prensibi bulunuyordu. Bizim siyasal sistemlerimizin mirasçısı olan erken dönem modern devletlere bakıldığında devletin, somut bir varlık değil, bir tüzel kişi olarak ele alındığı görülür. "L'état, c'est moi" (ben devletim) diyen XIV. Louis bile bunun farkındadır. XIV. Louis'nin yüce şahsında cisimleşen şey, devletin herkesi kapsayan otoritesidir. Krallığının kaynakları ve tebaasının sürdürdüğü hayat hakkında bilinebilecek her şeyi bilme ihtiyacını da devlet adına bir takıntı hâline getirmiştir. Tebaasının hayatını ve onların refahı için ülke kaynaklarını yönetebilmesi ancak böylelikle mümkün hâle gelecektir.

Buradaki hikâyeye damgasını vuran tek konu, Pers Devleti, Roma İmparatorluğu'nun son dönemlerindeki devlet, Bismarkçı devlet yahut modern Avrupa devleti ile Grek polisi arasındaki zıtlık değildir. Atinalılar ve Romalıların özgürlük ve yurttaşlık tasavvurları arasında da buna benzer bir fark vardır. Atinalılar, bir süzgeçten geçmemiş doğrudan demokrasiyi uygularken Romalılar, bu uygulamayı kaosa reçete çıkartmak olarak görmüş ve sıradan özgür her erkeğe, siyasette dikkatle yapılandırılmış ve denetim altına alınmış bir rol vermiştir. Roma'nın özgürlük anlayışı, en temelde köle olup olmamakla ilişkilidir. Bunun ardından, bir yasal statüye sahip olmak ve kişinin mahkemede kendi haklarını savunabilmesi gelir. Roma'nın özgürlük anlayışı, üçüncü olarak da kişinin mali durumuna göre dikkatle belirlenmiş siyasi haklar ve yükümlülükleri içerir. Bu aynı zamanda özgür bireyi, yine mali kapasitesine göre vergilendirme ve askerlik yükümlülüğüne maruz bırakan bir statüdür. Yurttaşlık, Roma büyüdükçe fethedilen kentleri de kapsayacak şekilde genişletilmişse de bu yeni yurttaşlar, başlangıçta Romalılar ile aynı oy kullanma hakkından yararlanamamıştır. Bununla birlikte, *civis sine suffragio* (oyu olmayan yurttaş) özgür bir insandır. Rahatlıkla *civis Romanum sum* ("Ben bir Roma yurttaşım") diyebilir ve bu sözleri, özellikle de mahkemeye çıktığında yahut bir yetkilinin

kendisini adil yargılama yüzü görmeden cezalandıracağından yahut hapsedeceğinden korktuğunda gerçek bir karşılık bulur. Atinalıların Meclis'te konuşma ve oy kullanma hakkını takıntı hâline getirmeleri, *civis sine suffragio*'nun da tamamen özgür bir insan olabileceği fikrini hükümsüz kılar. Ayrıca oy verme hakkına sahip olsa da yargı makamlarından birine gelmesine izin verilmeyen kişinin de tamamen özgür olabileceği fikri göz ardı edilir. Atinalılar, özgürlüğü yalın bir siyasal eşitlik, *isegoria* yani Meclis'te eşit haklara sahip olmak ile özdeş kılmışlardır. Muhtemelen Romalıların yargı makamlarına ve siyasal makamlara erişme hakkına getirdikleri kısıtlamaları da oligarşik bulacaklardır. 1640'taki İngiliz İç Savaşı'ndan bu yana, Avrupa ve Amerikan siyasi düşüncesine Atina ile Roma arasındaki çekişmenin çeşitli biçimleri damgasını vurmuştur. Servet, eğitim, ehliyet farklılıkları yahut kamusal işlere duyulan ilgi ve kamu yararını düşünme düzeyleri arasındaki ayrılıklar göz önünde bulundurulduğunda bütün yurttaşların siyasal eşitliğini sağlamak için Atinalılar ile aynı yolu izlemeyi hangi noktaya kadar cazip bulmamız gerektiği, cevaplanamamış bir sorudur. Bu soru, Britanya yahut Birleşik Amerika gibi müreffeh liberal demokrasilerde sorulmamıştır. Çünkü çoğumuz siyasal eşitliği, "bir insan, bir oy" olarak ifade eder ve derine inmez. Bir insan, bir oy ilkesi ve daha iyi durumda olanlar ile daha iyi örgütlenenlerin lobicilik çalışmaları, kampanya başlıkları, kitle iletişim araçlarının denetimi aracılığıyla nüfuz satın almasının bir arada bulunduğunu biliriz. Yine de siyasal eşitliğin bir biçimi olarak herkesin sahip olduğu kaynakları, yönetimi etkilemek için kullanabilme hakkına duyulan inanç ile siyasal kaynakların aşırı derecede eşitsiz dağılmasının demokrasinin temellerini zayıflatacağı hissi arasında bir denge kurmayı kafa karıştırıcı buluruz. Daha iyi durumda olanların ellerinde bulunan siyasal gücün fazlasıyla büyük olup olmadığını merak ederken uzak geçmiş konusunda aşırı derecede hassas davranmamamız gerekir. Atinalılar, çoğu kez onlara bir anda düşman kesilip onları azletmeler bile "iyi aile" erkekleri tarafından yönetilmişlerdir. Bununla birlikte, modern dünyadaki siyasal eşitsizliğin tek kaynağının, daha iyi durumdakilerin siyasetçilerin bağlılığını satın alarak parayı nüfuzla dönüştürme becerisi olduğunu da düşünmememiz gerekir. Eğer ekonomik açıdan daha kötü durumdakiler de sendika üyeliği sırtından, etnik yahut dinî kimlikleri üzerinden örgütlenebilirlerse onlar da aynı oranda büyük bir güç kazanabilirler. Modern sanayi toplumlarında, örgütlenenler ve örgütlenemeyenler arasında bir siyasal etkinlik farkı oluşur. Para, örgütlenmenin yaşaması için elzemse de her şey paradan ibaret değildir. Demokrasiler, genel anlamda örgütlenmemiş bireylerden oluşan halkı iyi örgütlenmiş özel çıkarlardan koruyabilirler mi? Bu soru, bütün modern demokrasilerin başındaki beladır. Fakat sorunun Rousseau tarafından ikiyüz elli yıl önce *Social Contract*'ta tanımlandığı şeklinin ötesine geçmek, entelektüel açıdan da kurumsal açıdan da mümkün olamamıştır.

Romalılar Atina demokrasisini onaylamasa da "Romalı" olan birçok fikir, yurttaşlar ile siyasal hayat arasında mümkün olduğunca derin bir ilişki

kurulması gerektiğine işaret eder. Machiavelli'nin gönlü de Atina demokrasisinden yana değildir, fakat yurttaş ordularını paralı asker birliklerine tercih etmiştir. Machiavelli, kendisinden önceki birçok Romalı yazar ve kendisinden de sonra gelen sayısız yazar gibi, doğru düzenlemeler yapıldığında yozlaşmamış sıradan insanların, zenginlerin cumhuriyet kurumlarını sarsma eğilimini denetim altına alabileceği kanaatindedir. Bu, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl Avrupa'sındaki aristokrasi karşıtı cumhuriyetçi düşüncenin beylik düşüncelerinden ve Amerikan popülizminin kalıcı temalarındandır. Soldaki çoğu yazar ise halk katılımı ihtiyacını çok daha basit bir şekilde ele almıştır. Daha kötü durumda olanlar, sayısal çoğunluklarını daha iyi durumda olanların üstünlüklerini dengelemek için kullanmazlarsa modern sanayi toplumunun sağlayabileceği ekonomik faydaların dağılımından da zararlı çıkacakları yönündeki fikir, çok eski bir fikirdir. Evrensel oy hakkı lehindeki araçsal argümanların en aşikâr olanı da budur. Daha kötü durumda olanlar, geçimlerini sağladıkları ekonomik alanı düzenleyen kurallar hakkında yeterli derecede söz sahibi olmadıklarında sömürüldüklerini düşüneceklerdir. Britanya ve Birleşik Devletler'deki sendikal düzenlemelerin tarihi, bu basit noktaya dair tipik bir örnek oluşturmaktadır. Bununla birlikte, yaygın katılıma dair bütün argümanlar araçsal değildir. Siyasal yelpazenin hemen her yerinden gelen çok sayıda yazar, bir toplumun aktif bir yurttaşı olma durumunun, ahlaki açıdan o toplumun sıradan, ekonomik yönden üretken bir üyesi sayılmak sayesinde elde edilmiş yararın salt tüketicisi olmaya yeğ tutulabileceğini dile getirmiştir. Atinalı ya da Romalı olmaları fark etmeksizin Cumhuriyetçilerin hepsi bu hususta hemfikirdir. Kimin aktif yurttaş tanımına girebileceği konusunda ise derin tereddütleri vardır: Kadınlar yurttaş olamazlar; peki ya sıradan işçiler yurttaş olabilir mi?

Halkın siyasal hayata katılımına dair modern kaygıların uzun bir geçmişi vardır. Bu kaygılar, zaman içinde başka bir biçim almıştır. Grek kent devletleri oligarklar ile demokratlar arasındaki iç savaş yüzünden rahata erememişlerdir; Roma Cumhuriyeti'nin son yüzyılına ise *populares* ve *optimates*, halkın çıkarını savunanlar (yahut savunduklarını söyleyenler) ile üst sınıflar arasındaki çatışma damgasını vurmuştur. Son iki yüzyılda bu argüman, seçkinlerin ve kitlelerin siyasal rollerine odaklanmıştır. "Kitleler" görece modern bir terimdir. İyimser anlamda, uyanmış proleter kitlelerin sosyalist bin yılın öncüsü olacak devrimi gerçekleştirmelerine işaret eder. Aşağılayıcı bir tonda kullanıldığında eğitimsiz kitlelerin bayağı zevklerini küçümsemeye yarar. Özgürlüklerini elde etmek için bir araya toplanmış kitlelere bakarken babacan, sadece çok sayıda insandan bahsederken ise tanımlayıcı bir niteliğe sahiptir. Terim, sanayi devrimi sürecinde, hızlı nüfus artışı ve hızlı kentleşmenin gerçekleştiği bir zamanda kullanılmaya başlanmıştır. Seçkinlerle sıradan halk arasındaki tezat ise antikiteden bu yana mevcuttur. Siyaset sanatının kurnaz ustalarının kitlelere istediklerini yapabilecekleri fikri de bu fikrin iyi huylu sureti de Atina demokrasisine yöneltilen eleştiriler kadar

eskidir. Bu fikrin iyi huylu sureti, devlet adamını bir çoban olarak gören ve “koyunlar, çobanın ne yapacağını sorgulamıyorsa sıradan insanın da devlet adamını sorgulaması beklenemez” diyen Platoncu görüştür.

Machiavelli’den bu yana düşünürler, işinin ehli seçkinler ile kifayetsiz yığınları birbirinden ayırmışlardır. Bu tür terimlerle böyle bir ayırım yapan herhangi birinin demokrasiden yana olamayacağını düşünmek mümkündür. Fakat bu düşünce doğru değildir. Eğer bütün toplumlarda toplumu yönetme rolüne az sayıda insanın fiilen sahip olduğunu düşünüyorsak bütün fark, seçkinlerin, yığınların bağıllığını *nasıl* elde edeceği ve bu bağıllığı *nasıl* sürdüreceği sorularına verilecek cevaplarda yatacaktır. Totaliter seçkinler gizli polisi, demokratik seçkinler ise anketçileri ve reklam ajanslarını kullanır. Totaliter seçkinler, askerî cuntalar ve benzerleri gücü hayat boyu elinde tutma niyeti taşıırken, demokratik seçkinler seçmenler tarafından kendilerinin bir tarafa atılmasına olanak tanır. Seçmenleri tavlama, ikna etmek yahut kandırmak için ellerinden geleni yapsalar da mahkemeleri yozlaştırmaz, orduyu siyasallaştırmaz yahut gizli polisi seçimin yapıldığı yerlere göndermezler. Zaten kendilerini modern demokrasiye dair bir yanılısamaya kaptırmamış yorumcular da demokrasiyi *birbiriyle rekabet hâlindeki* seçkinlerin yönetimi olarak tanımlarlar. Rekabet, rekabetsiz seçkinler yönetimi, kitlesele toplantılar aracılığıyla yönetim yahut herhangi bir doğrudan demokrasi biçiminden çok daha iyi bir yönetim biçiminin ortaya çıkmasına olanak tanır. Kaderimizde seçkinler tarafından yönetilmek vardır fakat “seçkinlerin dolaşımı” yeterince ehil olmayan seçkinlerin, yerlerini daha ehil olanlara bırakmasıyla sonuçlanacaktır. Burada, insanlar ancak seçkinler arasında bir seçim yapıyor görünseler de daha iyi bir yönetimin ortaya çıkma zemini, açık rekabet ve serbest seçimlerdir. Bununla birlikte, kimin siyasal seçkin olabileceği yahut seçkinlere dâhil olabileceği ve bu kişinin oraya nasıl ulaşabileceği dahi tartışmalı konular arasındadır. Liberal Batı demokrasilerinde dahi siyasetçiler arasındaki acımasız rekabetin yanı sıra rakiplerin kimler arasından çıkacağını belirleyen, sınırlayıcı bir seçim sistemi de mevcuttur. Amerikan ön seçim sistemi, tam da bu sorunu çözmek amacıyla inşa edilmiş ve ancak kısmen başarılı olabirmiştir.

Seçkin demokrasisi yahut gücü oy sandığı aracılığıyla elde etmiş, birbiriyle rekabet hâlindeki seçkinlerin yönetimi, aynı zamanda “profesyonel siyasetçilerin yönetimi” olarak da tanımlanır. Profesyonel siyasetçileri kötülerken çok acele etmemek gerekir, çünkü çağdaş liberal demokrasilerden çok daha kötü siyasal sistemler vardır. Profesyonel siyasetçilerin, ilginç bir şekilde, temsil ettikleri kişilerden farklı olmaları kaygı yaratmamalıdır. Nitekim, doktorlar da tedavi ettikleri hastaların büyük bir bölümüne benze-memektedir. Eğer siyasetçiler temsil ettikleri kişilerin çıkarlarını en iyi şekilde gözetmeyi başaramıyorsa bu durum, siyasetçilerin yetersizliğinden kaynaklanmayabilir. Siyasetçilerin üzerinde birbirine zıt düşen baskıların olmasının yanı sıra, ayrıca kendilerinden, yapılması neredeyse olanaksız görevleri tamamlamaları beklenmektedir. Profesyonel siyasetçiler tarafından

yönetilmekten daha Atinalı bir biçimin özlemini çeken kişilerin de profesyonel siyasetçilerin oynadığı rolün nasıl azaltılabileceği ve sıradan insana nasıl daha fazla görev verilebileceği üzerine kafa yormaları mümkündür. Şimdi hızlıca gözden geçireceğimiz konu da budur.

Bu konu, on dokuzuncu yüzyılın başında Fransız siyasal düşünürü Benjamin Constant tarafından ele alınmıştır. Constant'ın klasik ve modern özgürlük tasavvurları hakkındaki konuşması, liberallerin kutsal metinlerindedir. Sparta yahut Atina gibi antik cumhuriyetlerin yurttaşları için egemen otoriteden pay alma anlamını taşıyan özgürlük, özü itibarıyla kamusal ve siyasaldır. Bu toplumlarda yurttaşların, yurttaşlık görevlerini yerine getirebilmeleri için gereken özgürlüğün kölelerin varlığına dayanması, özgürlüğün bedelinin ağır olduğunu göstermektedir.

Aynı zamanda bu toplumlar, karşılıklı gözetim toplumlarıdır yani herkesin gözü herkesin üzerindedir. Modern özgürlük ise bunun tam aksine, özü itibarıyla özeldir ve kimseye cevap vermek durumunda kalmadan, kendi özel ekonomik, edebî yahut dinî çıkarlarımızı takip edebilmek anlamına gelir. Siyasal *alandan* özgür olmaktan ziyade siyasal *alandan* özgürleşmeye işaret eder. Modern liberal demokrasinin tebaası, bu yönetim biçiminin liberal yönünden modern özgürlüğe yani çalışma, eğitim ve dinî özgürlüklere tam bir karşılık olarak faydalanır. Çoğu insanın bugünün demokrasinden bahsederken aklından açıkça geçen, herhangi bir oy verme hakkı sisteminden ziyade bu özgürlüklerdir. Dolayısıyla bu insanların neredeyse yarısının önemli ulusal seçimlerde, yarıdan fazlasının ise yerel seçimlerde oy kullanmaması şaşırtıcı bir sonuç olmayacaktır. Katılıma şüpheyle yaklaşanlar, hesap verilebilirliği kitlesel katılımdan daha önemli bulacak, belirli bir adaya yahut partiye oy vermenin, kitlesel katılımın, kişilere yahut partilere karşı oy kullanabilme becerisi yanında tali kaldığını düşünecektir. “Halk demokrasisi” olarak bilinen tek partili komünist devletlerde yahut “güdümlü demokrasi” olarak adlandırılan diktatörlük rejimlerinde katılım oranı çok yüksek olacak, iktidardaki partiden ve bu partinin uyguladığı politikalarından duyulan coşkuyu gösterme fırsatı da insanların karşısına sıkça çıkacaktır. Burada eksik olan şey, hapse girmeyi, işkence görmeyi yahut ölmeyi göze almadan alternatif arama, farklı politika uygulamaları yahut farklı bir siyasal liderlik için baskı yapma olanağıdır. Liberal demokrasi, mükemmel olmasa da kamuya hesap verilebilirlik ile ilgili bir ölçek oluşturmuştur. Son yüzyılın da gösterdiği üzere bu durum, düzgün bir yönetim biçiminin ve hukukun üstünlüğünün vazgeçilmez parçasıdır.

Bakışımızı bir an için siyasetten çevirip demokrasiden bahsettiğimizde aslında çoğu zaman siyasal olanı değil toplumsal olanı kastettiğimizi düşünmemiz yani Alexis de Tocqueville'in “koşulların eşitliği” olarak adlandırdığı durumun üzerinde durmamız gerekir. Bundan sonraki satırlarda modern Batı dünyasının, atalarımızı şaşkına çevirebilecek kapsayıcılık biçimlerine duyduğu bağlılığı kutlayacak sözler sarf etmeyeceğim. Zaten bunlar, kutlamak için koro ya benim de katılmamı gereksiz kılacak kadar aşikâr biçimlerdir. Kendilerinin

alışılmadık ölçüde “demokratik” olduğunu düşünen toplumlar, o toplumdaki belli uygulamalardan gurur duydukları için böyle düşünürler. Mesela, o toplumda snobluk ortadan kalkmıştır, iş dünyasında veya yönetimdeki çoğu üst düzey makamda kadınlar vardır, çok sayıda göçmenin o topluma entegrasyonu başarılmıştır, ırk temelli ekonomik ve benzeri eşitsizlikler giderilebilmiştir. Bu toplumlar, avantaj talebine zemin teşkil eden ve daha önceleri kabul edilebilir bulunan unsurların tamamını değilse bile çoğunu, özellikle de ırk, soy ve toplumsal cinsiyet zeminlerini ortadan kaldırmışlardır. Buna “sosyal demokrasi” demek kafa karışıklığına davetiye çıkartır çünkü Batı Avrupa’nın Marksist ve post-Marksist sosyalist partileri kendilerini Sosyal Demokrat olarak adlandırmıştır ve böyle adlandırmaya da devam etmektedirler. Bizim bu paragrafta tarif ettiğimiz demokrasi ise kapitalizm ve serbest piyasalar ile uyum içindedir: Irk, soy ve toplumsal cinsiyet temelli iddialar reddedilince elimizde diğer bireylerin refahına yahut toplumun geneline yaptığımız katkı temelli iddialar kalır. Bu katkı, basit kol işçiliğinden ünlülerin hayatımıza kattığı şey her neyse ona kadar uzanır. Katkılarımızın değerinin ne olduğunu keşfetmenin en bilinen yolu da bu katkılara piyasanın ne değer biçtiğine bakmaktır. Elbette gerçek toplumlarda bu değerlerin mükemmel şekilde belirlenmesi neredeyse imkânsızdır ve piyasalar da tam rekabetten oldukça uzaktır. Bununla birlikte, modern liberal demokrasilerin temel değerlerinin siyasal olmaktan ziyade toplumsal bir nitelik taşıdığını düşünmek hiç de aptallıkmiş gibi görülemez.

Bundan sonra yazacaklarım, şu ön kabule dayanır: Ölüp gitmişlerin düşüncelerine nüfuz etmek ve bu düşünceleri, kendi amaçlarımıza uygun düşecek şekilde yeniden ele almak hem mümkün hem de faydalı bir projedir. Buradan başka bir soru daha çıkar: Güneşin altında yeni bir şeyin olmadığı fikrine mi yoksa başka düşünürlerin yanı sıra Thucydides ve Machiavelli tarafından da dile getirilen, insan doğası her zaman ve her yerde aynı olduğu için seleflerimizin düşündüklerinden ve yaptıklarından başımıza gelecek şeyler hakkında ahlaki dersler çıkartabileceğimize işaret eden fikre mi bağlıyım? Bu soruya cevaben “tam da öyle değil” diyebilirim. Kitabın beşte birini oluşturan son bölümü, son iki yüz elli yılda gerçekleşen bir dizi devrimin, siyasetin hâkim olmaya çalıştığı dünyada çarpıcı değişiklikler yarattığı fikrine büyük bir ciddiyetle yaklaşmaktadır. Belirli bir sıra gözetmeksizin ve birbirine bağlı şekilde ilerleyen bir sürecin herhangi bir parçasına daha büyük bir önem atfetmeksizin, sanayi devrimi, nüfus devrimi, iletişim devrimi ve okuryazarlık, on sekizinci yüzyılın siyasal devrimleri olarak sıralanabilecek süreçlerdir. Ayrıca bu süreçler, antik dünya, Orta Çağ dünyası ve erken modern dünyadan sayısız noktada farklılaşmış bir dünya yaratmıştır. Farklılaşma noktalarının en önemli olanı, fazlasıyla artan teknolojik kapasitemize işaret eder. Daha sert bir ifadeyle, hiç olmadığı kadar çok insanı hayatta tutabilmemiz ve hiç olmadığı kadar çok insanı öldürebilmemiz mümkün hâle gelmiştir.

Tarımdaki ilerlemeler, sağlıklı ve güvenilir şekilde beslenmemize fırsat vermiş, temiz su ve kanalizasyon sisteminin erişilebilirliği, daha az sayıda

enfeksiyon hastalığı geçirmemiz anlamına gelmiş, tıptaki ilerlemeler, daha önce tedavi edilemeyen hastalıkların ve yaralanmaların iyileştirilmesini mümkün kılmıştır. Yirminci yüzyıldaki iki dünya savaşı ise karşılıklı olarak milyonlarca insanı ne kadar da etkili bir şekilde öldürebileceğimizi göstermiştir. O kadar da sert olmayan bir ifadeyle, seleflerimizden çok daha fazlasını üretme becerimiz, yararlı şeylerin yanı sıra, üretmek istemediklerimizin ve çevremiz üzerinde her türden yıkıcı etkiye sahip çok sayıda kirlilik biçiminin de ortaya çıkması anlamına gelmiştir. Bütün bunlar küresel ölçekte gerçekleştiği için de modern yönetimlerin boğuşması gereken işler, seleflerimizin hayal edebileceklerinden çok daha fazla ve çok daha karmaşık olmakla kalmaz, aynı zamanda bizi, onların hayal edebileceklerinden çok daha büyük ölçekli felaketlerle de karşı karşıya getirir. Dolayısıyla kitabı, birbiriyle bağlantı içinde olan ve nüfusu giderek artan bir gezegenin siyaseti hakkındaki kaygılarımı yansıtan düşünceler ile sonlandıracağım. Demografi kader olmayabilir fakat yedi milyardan fazla insanın yaşadığı bir gezegenin sorunlarına çare üretmenin, iki yahut üç yüz kişilik nüfusa sahip bir kent devletinin kendi kendini besleyebilmesini, düşmanlarından korunabilmesini ve bugün dahi kıskançlıkla baktığımız zenginlikte bir yurttaş hayatını sürdürebilmesini sağlamaktan çok daha farklı bir işe karşılık geldiği aşikârdır.

Siyaset Hakkında Düşünmek

Meslek hayatları boyunca, benim gibi “siyasal düşünce” yahut “siyaset teorisi” olarak bilinen alanda yazan ve ders veren pek çok insan vardır. Şaşırtıcı bir şekilde “siyasal düşünce”nin ne olduğu konusunda pek de uzlaşılabilmiş değildir. “Siyasal düşünce” ölüp gitmiş düşünürlerin fikirleriyle uğraşsa da tam anlamıyla tarih değildir; yaşayan ve ölmüş düşünürlerin argümanlarıyla ilgilense bile tam anlamıyla felsefe de sayılamaz. Sosyolojik açıdan naif davranmak siyaset hakkında yazanlara yöneltilebilecek geçerli bir eleştiridir fakat “siyasal düşünce” tam olarak sosyoloji de değildir. Bir meslektaşımın tanımladığı şekliyle, siyaset kuramcıları iki düzine kadar kitabı takıntı hâline getirmiş kişilerdir. Hayatımın elli yılını Mill’in *On Liberty*’si yahut Hobbes’un *Leviathan*’ı ile pençeleşerek geçirdikten sonra iki düzinenin abartılı bir sayı olduğunu da düşünmüşümdür. Siyaset kuramcılarının, kendilerini birbirlerine açıklamak zorunda kalmanın baskısını hissetseler dahi ölüp gitmiş selefleri kadar çağdaşlarıyla da yüzyıllara uzanan ve kimi zaman hayal kırıklığı yaratsa bile verimli geçen sohbetlere daldıkları konusunda şüpheleri yoktur. Bu konularla ilgilenen herkesin, yaptıkları sohbe kulak kabartmasını ve bu sohbe katılmasını isterler. Cennet bahçelerinde konuşulanlara kulak kabartıp alaycı Machiavelli’nin, Socrates’i maneviyata düşkün olduğu için iğnelediğine yahut Jefferson’ın, Alexander Hamilton’ın Amerika’nın geleceği ile ilgili öngörüsünün kendisinininkinden daha doğru çıktığını kabul ettiğine rast gelmeyi umarız.

Bunu yaparken, kendi fikirlerimizi, bize direnme ihtimali olmayan ölümlere yamama riskini de göze almamız gerekir. Açık bir başka tehlike de şudur: Konuşmaya çalıştığımız büyük düşünürler artık hayatta olmadıkları için bize saçmaladığımızı da söyleyemezler. Isaiiah Berlin'e hayranlığım büyüktür. Burada yaptığım işin modellerinden birisi de büyük hayranlık beslediğim Isaiiah Berlin'in düşünce tarihi yazılarıdır. Bu kitabın kimi yerlerinde okur, Montesquieu'nün mü yoksa Berlin'in mi konuştuğunu yahut Berlin tarafından kullanılma nedenlerinin Machiavelli'ye tanidik gelip gelmeyeceğini merak edecektir. Yirminci yüzyıl başında yaşamış felsefeci ve tarihçi R. G. Collingwood, tarihsel açıklamanın, geçmiş düşüncelerin yeniden düşünülmesi anlamına geldiğini söylemiştir. Bu tanım Berlin'in eserlerinde bir yansıma bulmakla kalmamış, bu çalışmanın ilerleyen sayfalarında da kullanılmıştır. Bu kitabı yazarken kendi fikirlerimi, direnemeyen ölümlerin fikirlerine yamamamak için meslektaşlarımın eleştirel seslerini kulağımdan eksik etmemeye çalıştığımı söyleyebilirim. Berlin'in yazdıklarına olağanüstü canlılık veren bir başka unsur da konu edindiği düşünürlerin mizacıyla neredeyse gizemli bir ilişki kurabilmesidir. Birisinin sadece ne düşündüğünü bilmemize engel olan unsurlar, onunla gerçekten tanışsak nasıl olurdu sorusuna cevap vermemizi belki de fazlasıyla engelleyecektir. Seleflerimizi bütün açıklığıyla görmek istiyorsak bu riske de girmemiz gerekecektir.

Ben de “kamu entelektüeli”nin zemin kaybetmesinden şikâyet eden pek çok çağdaş yorumcu gibi, siyaset hakkında çalışan ciddi düşünürlerin fildişi kulelerine çekilmeleri ve sadece meslektaşları için anlaşılması güç –ve bir o kadar da ilginç– kitaplar ve makaleler kaleme almaları fikrini rahatsız edici buluyorum. Hal böyleyken modern siyasal hayatın olanakları hakkındaki tartışmaların, gazetelerin “görüşler” kısmına katkı yapan kalemlerin uzmanlıklarına yahut kimi televizyon kanallarında siyasi tartışma diye sunulan karşılıklı bağırışmalara terk edilmesinden de hiç hoşlanmıyorum. Bununla birlikte, çok da karamsar olduğum söylenemez. Mesela, Allan Bloom'un *The Closing of the American Mind* başlıklı kasvetli çalışmasının dahi çok satan bir kitap hâline gelmesi, Amerikalıların zihninin, onun tahmin ettiği kadar kapalı olmadığını gösteriyor. Francis Fukuyama'nın çok da hayranlık duymadığım bir metni olan *The End of History and the Last Man*'in başarısı, piyasada hem kamu entelektüellerinin hem de onların fikirlerini öğrenmek isteyen hatırı sayılır bir izleyici kitlesinin varlığına işaret ediyor. Tarih ve biyografi daha geniş kitlelere hitap eden türlerdir. Mesela, Simon Schama yahut Gordon Wood'un eserlerinin hepimizi zenginleştirdiğini de teslim etmek gerekir. Kimi felsefe tarihi metinleri ise kıskanılacak kadar geniş bir kitleye ulaşmıştır. Bu metinlerden biri de Bertrand Russell tarafından yazılan ve on beş yaşımdayken büyük bir şevkle okuduğum *History of Western Philosophy*'dir. Hayatımı değiştiren iki kitap, *History of Western Philosophy* ve Mill'in *On Liberty* adlı eseridir. Russell'ın kitabını yıllar sonra yeniden okuduğumda ise ders çıkartılabilecek bir deneyim edindiğimi söylemem gerekir. Yanlılıklar bir yana bırakıldığında dahi kitap, olağanüstü derecede ön yargılı ve bir o kadar da komik bir metindir.

Russell'ın berraklığı, benim açımdan hep bir ölçüt olmuştur. Kendisine bir Nobel Edebiyat Ödülü de kazandıran şeffaf ve kolay anlaşılır metinler kaleme alma becerisi, benim ancak kiskanabileceğim bir armağandır. Russell'ın ön yargılarına gelince, bunların bazıları benim de paylaştığım ön yargılardır. Bununla birlikte, burada yapmaya çalıştığım şey, böylesi ön yargıları işin dışında tutmaktır. Russell'ın model alınamayacak tek yönü, fikirlerine katılmadığı düşünürleri dikkate değer bulmaması, hatta onları küçümsemesidir. Burada, büyüklüğü tartışma götürmeyecek kimi düşünürlere, mesela Platon ve Marx'a sert eleştiriler getirdiğim olmuştur. Fakat onlara sert eleştiriler getirmem, onları dikkate değer bulmadığım yahut küçümsemiğim anlamına gelmez. Sertlik, sadece kendimizi nasıl daha iyi yöneteceğimiz konusundaki argümanlarına yönelmiştir. Platon'un metafiziksel spekülasyonu derindir, zengindir ve ilginçliğinden hiçbir şey kaybetmez fakat siyasal kaosa önerdiği çare için aynı şeyler söylenemez. Marx'ın iktisadi analizi ve tarihsel sosyolojisi her zaman için çok etkileyicidir fakat sosyalist bir ekonominin nasıl yönetilebileceği sorusuna dahi kaçamak cevaplar vermesi affedilemez. Platon yahut Marx ile alay etmek düşünülemez, onları eleştirmek ise her zaman mümkündür.

Bunların da işaret ettiği üzere, siyaset heveslisi birisi olduğumu söyleyebilirim. Siyasetin her biçimine heyecanla yaklaşıyor, gazeteleri ve güncel haber programlarını büyük bir istekle, bir solukta tüketiyorum. Aynı zamanda da bir şüpheliyim: Çoğu insan gibi siyasetçilerin niyetlerine, zekâlarına ve ehliyetlerine şüpheyle yaklaşıyorum; çoğu insandan farklı olarak da siyaset hakkında konuşma biçimimizden şüphe duyuyorum. Yönetimlerin, siyasetçilerin, yorumcuların ve sıradan yurttaşın siyaset hakkında konuşurken atıfta bulunduğu çoğu fikir temelsizdir; atıfta bulunulan kimi fikirler ise eskiden anlamlı olsalar da modern dünya içinde anlamlarını kaybetmişlerdir. Maalesef bilindiği gibi neredeyse her modern yönetim kendisinin bir demokrasi olduğunu söylemektedir. Kendini öyle gören demokrasiler birbirlerine benzemedikleri gibi, Atinalıların iki bin beş yüz yıl önce uğruna savaştıkları ve öldükleri siyasal sistemin yakınından geçemezler. Modern demokrasiler gerçekten de demokrasi midir, başka bir şey midir? (Sorunun cevabı, ilerleyen sayfalarda göreceğimiz gibi "aslına bakılırsa başka bir şeydir.") Buna neden yanıltıcı bir isim verdiğimiz yahut verdiğimiz ismin önemli olup olmadığı tartışılabilir. Bu çok da önemli değildir. Benimle aynı soyadını taşıyan çok sayıda insan da vardır; birbirimizle karıştırılmamıza ise nadiren rastlanır.

Olaya bir başka açıdan bakıldığında ise yeni kurumların eski isimler altında faaliyet göstermesinin, karşılanması olanaksız beklentiler yaratacağı yahut gereksiz hayal kırıklıklarına yol açacağı ileri sürülebilir. Mesela, plütokrasinin, siyasal sistemi kendi çıkarları için daha kötü durumda olanları "göstermelik eğlence"ler ile susturup sömürmesine olanak tanımak -daha kötü durumda olanlar, övülse ve kandırılsa dahi sömürülmektedir- fena sonuçlara yol açacaktır. Sanki ağaç kulübeden çıkıp Beyaz Saray'a kadar tırmanabilecekmişiz gibi yapmak yerine yurttaş değil tebaa olduğumuzu, dünyanın emir verenler

ile emir alanlar arasında bölünmüş olduğunu, bizim de emir alanlar içinde kaldığımızı bilsek, kandırılma düzeyimiz, kendi kendini kandırmanın çok daha altına iner. İmparatorluk Roması'nın sikkelerinde ve zırhlarında "Senatus Populusque Romanus" yazısı vardır fakat "Roma Senatosu ve halkı" askerî ve bürokratik bir diktatörlük altında yaşadığının da farkındadır.

Bu türden sorulara işaret etmek, modern siyaseti lanetlemek anlamını taşımaz. Zira çoğu modern toplumda hayat, antik dünyayla karşılaştırılamayacak kadar güvenlidir. Modern "demokrasiler" in siyaseti, Atina'nın siyasetine kıyasla çok daha rasyoneldir; Roma'nın siyasetiyle kıyaslandığında ise çok daha az gaddarlık içerdigi görülür. Rönesans İtalyası yahut Reform Almanyası ile karşılaştırıldığında, modern "demokrasiler" in siyasetinin çok daha az kaotik ve çok daha tehlikesiz olduğu anlaşılır. Modern Batı dünyasındaki bireyler, eski dönemlerin sıradan insana vermeyi hayal dahi edemeyecekleri bir dizi hakka sahiptir. Bunlar, ifade özgürlüğü, ibadet özgürlüğü, istediğin işi yapma özgürlüğü, istediğin yerde yaşama özgürlüğüdür. Yoksulların da oy kullanma hakkı vardır ve kadınlar siyasette eskiden imkânsız, tehlikeli, kötücül ve/veya doğaya aykırı bulunan bir rol oynarlar. Bununla birlikte, demokrasiye övgüler düzerken, en azından, tam olarak *neyi* övdüğümüz üzerinde de düşünmemiz gerekir. Herkes için özgürlük ve adalet prensibine bağlı kalacağımızı ilan ederken bağlı kalacağımızı özgürlük ve adalet prensiplerinin ne olduğuna bakmamız gerekir. Bırakın Cicero'nun yahut Marsilius'un kendini düşünmeyen yöneticiler vasıtasıyla ortak iyiye ulaşıldığında elde edilecek özgürlük ve adaletini, bağlı kalacağımızı ilan ettiğimiz özgürlük ve adalet prensiplerinin, en azından Amerika'nın kurucularınıninkiyle aynı olup olmadığını gözden geçirmemiz gerekir. Bu türden konuların incelenmesinin en iyi yöntemi, kendi fikir ve bağlılıklarımızın başka yerler ve başka dönemlerdeki fikir ve bağlılıklarla karşılaştırılmasıdır. Roma ve Atina, kendimizden ve yek diğerinden özgürleşmek konusunda birbirinden farklı fikirlere sahiptir. Kelime dağarcığımız ve derinde yatan varsayımlarımızın gerisinde hem Roma hem de Atina vardır. Kurumlarımızın çoğu da başka kaynaklardan çıkmıştır. Belki demokrasi, özgürlük, adalet ve yurttaşlık hakkında kafamızın daha da karışık olmayışına şaşırılmamız gerekir.

Bu kitap, tarihçilerin, filozofların, teologların, aktif siyasetçilerin ve muhtemel devrimcilerin şu soruya verdikleri cevap hakkındadır: İnsanlar kendilerini en iyi şekilde nasıl yönetirler? Bu soru bir dizi başka soruya da yol verir. Mesela, kendi işlerimizi özgürce yürütmemiz mümkün müdür? Çoğu yazar, kaderimizin hâkimi değil, kör talihin oyuncağı yahut ilahi takdirin durumdan habersiz faili olduğumuzu ileri sürmüştür. Belki de insanlık durumuna bulunacak cevap, siyaset değil de dua etmektir. Olanların bir kısmını denetlemek mümkün görünse de bu kısmın neden ibaret olduğu ve ne oranda denetlenebileceği sorularının üzerinde tamamen uzlaşılmış cevapları yoktur. Çoğu yazar, kaderi değiştirebilecek ahlaki salahiyet ve entelektüel beceriyi insanların sadece bir kısmının taşıdığını söylemişlerdir. Bu kısım da kadınları değil erkekleri, Persleri değil Grekleri, yoksul emekçileri değil mülk sahiplerini, pagan Kızılderilileri

değil Hristiyan Avrupalıları, köleleri değil özgür Amerikalıları kapsamaktadır. Bu kitabın konusu, paragrafın başında zikredilen soruya iki bin beş yüzyıl boyunca verilen cevaplardır. Bunların içinde “kendinizi, en erdemli olanın kısıtlanmamış takdir yetkisine terk edin”, “karar verme sürecinin ne zengin ne de yoksulun hâkimiyetine geçtiğinden emin olmaya çalışın”, “dindar bir yönetici bulun ve mutlak otoriteyi ona verin” ve “soru sormayın; mevcut güçlere boyun eğin ve ölümsüz ruhunuzu düşünün” gibi cevaplar da vardır. Bu cevaplar hem antik hem de günceldir. Beraberinde başka dini, felsefi, tarihsel, biyolojik ve sosyolojik soruları da getirir: Devlet ne türden bir adalet arayışı içinde olmalıdır? Tarihin takip ettiği bir örüntü var mıdır? Biyolojik yapımız, bizi bitmeyen savaflara girmeye mi itmektedir? Nihai olarak da insanın var olma amacı nedir? Farklı kanaatlerden hareketle fiziki olarak hayatta kalmak, iyi hayat, zafer, özgürlük, öbür dünyada kurtuluş veyahut kapitalizmin devrim yoluyla yıkılarak insan doğasının özgürleşmesinin siyasetin amacı olduğunu söyleyebiliriz. Bu cevapların tamamı, siyasal düşünceyi ve pratiği etkilemiştir.

Derin sorulara, ancak kendimizi nasıl yönetmemiz gerektiğine dair fikirlerle ışık tuttuğu sürece yer vereceğim. Bu durum, Platon yahut Hobbes gibi filozoflar düşünüldüğünde işe yarayacaktır; Machiavelli gibi bir şüpheci düşünüldüğünde ise sadece Machiavelli'nin neden derin sorulardan uzak durduğunu açıklamaya katkıda bulunacaktır. Bu kitap asıl olarak siyasetle ilgilidir. Felsefe, din, biyoloji yahut sosyoloji ile ilgisi ise talidir. Bu kitap, aynı zamanda kitaplar hakkında bir kitaptır, atalarımızın neler yazdığı üzerinde durur. Atalarımız tarihsel anlatılar kurmuş, felsefi argümanları art arda getirmiş, siyasi tavsiyeler içeren el kitapları derlemiş, kimi zaman da bunların hepsini bir arada gerçekleştirmiştir. Amaçladıkları şey ise aynıdır: Okurlarını siyasi yollardan birini izlemeye ikna etmek. Bu okurlar pek çok şeyin kıymetini bilememişlerdir; bizler ise biliyoruz. Bu okurlar, metinlerdeki yerel içerimlerini anlayabilmişlerdir; bizler ise bunları yardım almadan göremiyoruz, bazen de hiç anlayamıyoruz.

Umarım sonraki sayfalar, atalarımızın yazdıklarını okuma isteği uyandırır ve bizi zorlayacak konuları daha anlaşılır bir hâle getirir. Bu metinde çok sayıda kitabın özetine yer verilmişse de bu metnin, kitapların asıllarının yerini asla tutmayacağı bilinmelidir. Okurlarımda, bu yazarlar ve eserleriyle bizzat boğuşma isteği yaratmayı umuyorum. Dipnotlar üzerinden diğer yorumlarla kapışmayı değil, okurlarıma hata yapıp yapmadığımı görme olanağı sağlamayı amaçladığım için nadiren dipnot kullandım. Her bölüm için eklediğim ileri okuma önerileri sayesinde merak edenler, bizim kısaca anlatabildiğimiz konuların çok daha derinine inebileceklerdir. Bu kitap, metinler ve bu metinlerin yazarları hakkında bir kitaptır. Ders kitabı olmaktan ziyade bağlam ve mazeret kitabıdır. Ortam ve niyetlerle de en az eserler kadar ilgilenir. Kitabın başarısı, Platon'un *Politeia*'sı, Hobbes'un *Leviathan*'ı, Hegel'in *Phenomenology of Spirit*'ini eline alıp şaşırırmaktan ziyade düşünmeye dalacak ve şaşırıldığı hâlde okumaya devam etmekten, sorgulamaktan ve yazarlarla bizzat tartışmaktan mutlu olacak okurlar aracılığıyla ölçülebilecektir.

HERODOTUS'TAN MACHIAVELLI'YE

BİRİNCİ KISIM

KLASİK
ANLAYIŞ

Neden Heredotos?

Siyaset Hakkında Grekçe (ve Latince) Konuşmak

İki bin beş yüz yıl evvel yaşamış Greklerden, onların siyasi düzenlemelerinden bahsederken kullandıkları kelimeleri miras aldık. Mesela “siyaset”, “demokrasi”, “aristokrasi”, “tiranlık” gibi kelimeler doğrudan onlardan ödünç alınmıştır. Özgürlüğe, bağımsızlığa ve öz yönetime duyulan tutku başta olmak üzere onların siyasi ideallerinin çoğunu da paylaşıyoruz. Onlar, Grek polisinin yani Grek antikitesinin kent-devletinin alışılmadık bir siyasi form olduğunun farkındaydılar. Polisin bekası, daima iç savaşın, güçlü yabancı devletlerin yahut komşu kent-devletlerinden gelecek bir istilanın tehdidi altındaydı. Kökenleri belirsiz olan Polis, İ.Ö. 600’lü yıllardan başlayarak Grek dünyasının Makedonyalı Philip ve oğlu Büyük İskender tarafından ele geçirildiği dördüncü yüzyılın ortalarına kadar gelişmiştir. Büyük İskender’in İ.Ö. 322’de ölmesinden sonra Atinalılar son bir hamle daha yaparak bağımsızlıklarını yeniden kazanmaya çalıştıklarında dahi polis yok olmamıştır. Grek kentleri, İ.Ö. ikinci yüzyılın ortalarına kadar Helenistik monarşiler içinde, daha sonrasında ise Roma Cumhuriyeti ve İmparatorluğu şemsiyesi altında sınırlı bir öz yönetimi hayata geçirmişlerdir. Bu ne yazık ki sınırlanmış bir özerkliktir. Grekler, en değer verdikleri şeyi yani askerî ve devletlerarası meselelerde sahip oldukları hareket serbestisini kaybetmişlerdir. Bu İ.Ö. beşinci yüzyılın ilk yirmi yılında Pers İmparatorluğu’na karşı başarıyla savundukları bir zemindir.

Kendimizi, Greklerin kendini tanımladığı gibi tanımlamaya pek düşkünüzdür. Mesela, bir arkadaşınızı Amerika Birleşik Devletleri’nde gerçekten demokrasi olmadığına ikna etmeyi bir deneyin... Bununla birlikte, onların idealleri ve tutkuları ile bu ideal ve tutkuları ifade ederken kullandıkları kelimelerin altında yatan varsayımların yahut kendimizi en iyi nasıl yöneteceğimizi ifade ederken kullandıkları kelimeleri yaratıcıların bakış açılarının, bizimki kadar farklı bir dünyada neden anlamlı olduğu hiç de açık değildir. Öncelikle demografik farklılıkları düşünelim: Demokratik Atina, Peloponessos Savaşları başladığında (İ.Ö. 431) 50.000 yetişkin erkek yurttaşta, 200.000 özgür yerli sakine sahipti ve bu belki de köleler ve yabancılar dâhil 300.000’lik bir nüfusa karşılık geliyordu. Atina ve Attika’nın kırsal kesiminin toplamı yaklaşık olarak 1.800 kilometrekareydi

yani Rhode Island'ın yaklaşık yarısı kadar. Nüfusun dörtte biri kentlerde, geri kalanı kırdaki ikamet ediyordu ve kent sakinlerinin de bir kısmı, yakındaki çiftliklerine yürüyerek gidip gelen çiftçilerdi. Biz şimdi, yaşayanlarının sayısı milyarı bulan modern devletlerden, bizden çok farklı koşullarda yaşamış insanlardan bize miras kalan terimler ile düşünüyoruz. Bunu ilk bakışta şaşırıcı bulmuyorsak da en azından “demokrasi” isterken birbirinden çok farklı şeyler kasteden gazete makalelerini okurken yahut siyasetçileri ve yorumcuları dinlerken dikkat buyurmamız şarttır.

Bu kitabın ele aldığı gelenek, Grek düşünürlerin, kendilerini Asyatik komşularından farklı bir şekilde yönettiklerini görmeleri ve kendileri *siyasi* bir yönetime sahipken Perslerin bu türden bir yönetime sahip olmadıkları sonucuna varmaları ile başlamıştır. Onlara göre *siyaset*, ancak kendi kendini yöneten kent-devletlerinde –bir poliste yahut cumhuriyette ve hukukun üstünlüğü altında¹– hayata geçebilir. Pers ülkesinde siyaset yoktur çünkü büyük kral, yurttaşların yöneticisi değil kölelerin sahibidir. Bu hususu, tarihin babası ve bizim de başlangıç noktamız olan Herodotos çok güzel anlatmıştır. Sürgündeki Sparta Kralı Demaratos, İ.Ö. 491'de Perslerin büyük kralı Darius I'in sarayına sığınır. Darius, onu Pergamon ve diğer bazı kentlerin yöneticisi yapar. 480 yılında, Darius'un oğlu ve halefi Kserkses, Demaratos'u, Grek ülkesini fethetmek için çıkılan bir önceki seferde, Atinalıların, babasını aşağılamasının intikamını almak için kurduğu muhteşem orduyu görmeye götürür. “Elbette ki” der, Demaratos'a “Grekler, böylesi bir üstünlük karşısında savaşmayacaklardır.” Demaratos'un, savaşacaklarından emin olduğunu söylemesi, Kserkses'in hiç de hoşuna gitmez. “Nasıl olur da bin kişi–yahut on bin, elli bin kişi–benimki kadar büyük bir orduya karşı direnir? Hele de tek bir sahipleri yoksa ve istedikleri gibi davranmakta serbest iseler...” Kserkses, kendi Pers ordusu gibi zorla savaşa sürüldüklerinde cesurmuş gibi yapacaklarını anlayabilse de onların Pers üstünlüğü karşısında savaşacaklarını varsaymayı pek saçma bulur. Demaratos, bunun hiç de saçma olmadığını söyler. Özgürlüklerini korumak için savaşım öleceklerdir. Sözlerini şöyle sürdürür: “Onlar özgürdür fakat tamamen de özgür değildirler, çünkü bir sahipleri vardır ve bu sahip de Yasa'dır. Yasa'dan, sizin tebaanızın sizden korktuğundan çok daha fazla korkarlar. Bu sahip her ne emrederse etsin emir tektir ve değişmez: Karşı taraf ne kadar üstün olursa olsun savaşta geri çekilmek yoktur, askerî düzen bozulmaz, ya galip gelinir yahut da ölünür.”² Onlar, tebaa değil yurttaş, köle değil özgür insanlardır. Özgür insanlar zorla savaşa sokulmaz. Bir “cumhuriyet” krallar, aristokratlar yahut demokratik meclisler tarafından yönetilebilir fakat bağımsızlığı hayati önem taşır. Aktif üyelerinin yurttaşlardan oluşması da bir o kadar hayati öneme sahiptir. Demokrasi yani “çoğunluk”un yönetmesi fikri, siyaseti tanımlayan unsurlardan birisi olmaktan uzaktır. Spartalılar, bin yıl boyunca

1 Aristotle, *The Politics* (1.7), s. 19.

2 Herodotus, *The Histories*, ss. 449-50.

imrenilen ve Amerika'nın kuruluşuna da etki eden monarşik, aristokratik ve demokratik unsurların karışımı olan bir sistemde yaşamışlardır. Bununla birlikte, Spartalılar, toplumsal olarak baskıcı, takıntı derecesinde dindar ve köle (Helot) dedikleri komşu halklardan esir ettiklerinin el emeğine bağımlıdır. Bir demokraside dahi "çoğunluk", herkes anlamına gelmemektedir. Atina'da yaşayan nüfusun sadece bir kısmı siyasal olarak aktiftir. Yabancılar ve köleler siyasete katılamaz, kadınlar ise kamusal yaşantıdan tamamen dışlanmışlardır. Yine de Atinalıların keşfettiği şudur: Yurttaşlık alt sınıflara da tanındıktan sonra cin şişeden çıkmış demektir ve artık hiç kimse yurttaşların rızasını almadan yöneticilik yapamaz.

Bizim anladığımız şekliyle siyasi düşünce Atina'da başlamıştır çünkü Atinalılar ticaret yapan insanlardır ve çağdaşlarına bakarak kendilerinin ne kadar farklı bir düzenlemeye sahip olduklarını görmüşlerdir. Eğer o zamanlarda yaşadıkları yerde yaşamasalardı ve iktisadi yaşantılarını o zamanlarda düzenledikleri şekilde düzenlemeselerdi bu zıtlığı göremeyeceklerdi. Böylesi bir fırsat ellerine geçtiğinde bunu değerlendirmemeleri de ihtimal dâhilindedir. Eski Ahit anlatısındaki İsrailoğulları, zaman zaman onları köle yahut yarı-köle durumuna düşüren Mısırlı, Babilli vb. komşularının bilincindedir. Fakat Eski Ahit anlatısı, Mısır'ın bir bürokratik teokrasi olduğuna değinmez, Mısırlıların Yehova'ya tapınmadıklarının altını çizer. Eski Ahit siyasetinin tarihi, siyaset *yapmamak* için ellerinden geleni yapan insanların tarihidir. Kendilerini, Tanrı'nın doğrudan yönetimi altında görmüşlerdir ve Tanrı'nın buyruklarına uymak yahut uymamak dışında, kendi kaderlerini tayin edecekleri alan çok sınırlıdır. Sadece Tanrı onların sözüne güvendiğinde ve onların bir kral seçmesine izin verdiğinde görev için girilen rekabet ve haleflik ile ilgili bilindik meselelerin de içinde yaşandığı siyasal bir toplum olurlar. Yahudiler için siyaset itibarsızlaşma iken Grekler için ise kazanımdır. Platon gibi birçok düşünür bunun kusurlu bir kazanım olduğunu düşünmüşlerdir. Tarihçiler ve felsefeciler bu kusurlar üzerine çalışmaya başladıklarında ise siyasal düşünce tarihi, tartışma seven Atinalılar arasında başlamıştır.

Polisin Doğuşu

Beşinci yüzyılın Atinalıları kendi kurumları hakkında son derece parçalı bir bilgiye sahiplerdi ve "gerçek" *tarih* ile "safı" *mit* arasındaki modern çizgiye pek de dikkat ettikleri söylenemezdi. Polisin kökeni onlar için belirsiz olduğu için bizim için de belirsizdir. İ.Ö. dördüncü yüzyılın ortalarında Aristoteles öğrencilerine, 158 Grek anayasasını derleme görevi vermişse de bunlardan bize kalan sadece Atina anayasasıdır. Bu anayasa, derlendiği tarihten önceki düzenlemeler söz konusu olduğunda güvenilmezdir. Polisin nasıl oluştuğuna dair iki görüş vardır. İlki askeridir: Dağınık gruplar hâlindeki insanlar, koruma duvarlarının ardındaki bir kentte yaşamak üzere bir araya gelmişlerdir. İkincisi ise siyasidir: Duvarlarla çevrili bir kentin koruması altında olsun ya da olmasın bir grup insan bir

otorite altında yaşamayı kabul etmişlerdir. *Synoikismos* yahut “birlikte yaşama” her ikisini de kapsamaktadır. Her siyasi birim, ortak bir otoriteyi tanıyan bir nüfusa işaret etse de ilk “kent-devletleri” her zaman kent merkezli olmamışlardır. Sparta örneği ne demek istediğimizi anlatacaktır. Bizler Sparta’yı *kent* olarak düşünsek de Spartalılar, koruyucu duvarlarla çevrili olmayan köylerinde yaşıyor olmaktan gurur duyarlar: Duvarları ordularıdır ve “her insan” bu duvarın “bir tuğla” sıdır. Bununla birlikte, tek bir siyasi birime mensupturlar. Siyasal örgütlenmenin de değişmeyen bir örüntüsü bulunmamaktadır. Çoğu durumda güç ve yurttaşlık dahi başlangıçta küçük bir grup aristokrata mahsustur. Kimileri bu durumu “krallar” a sahip olmak şeklinde tarif etmiştir.

Zengin ile yoksul arasındaki toplumsal bölünme sorgulanmamıştır ve demokratik Atina da dâhil her toplumda siyasal liderler, *eupatridae* yahut “iyi aileden gelenler” den çıkmıştır. Fakat sınıf savaşı sürekli bir tehdit arz eder. Yoksullar, kendilerinden daha iyi durumda olanlar tarafından köleleştirileceklerinden korkarken, zenginler de topraklarına ve servetlerine yoksulların el koymasından endişe ederler. Çoğu kentte tiranlar, yoksul yurttaşları zenginlere karşı korumayı (yahut bunun tam tersini yapmayı) vadederek gücü ele geçirmişlerdir. “Tiran” kulağa pek de hoş gelmeyen bir kelimedir fakat bu kelime, kaçınılmaz bir şekilde yöneticinin zalim yahut kendi çıkarı peşinde koşan birisi olduğuna değil, sadece gücü anayasal olmayan bir şekilde elde ettiğine ve tek yönetici olarak hüküm sürdüğüne işaret eder. Kimi tiranlar daha ılımlı ve rasyonel yöneticiler olmuşlardır. Atina’da İ.Ö. altıncı yüzyılın sonlarında hüküm süren baba-oğul Peisistratoslar buna örnektir. Atina, altıncı yüzyılın başlarında bir demokrasidir fakat Solon reformlarından sonra dahi zengin ile yoksul ve yönetici aileler arasındaki çatışma kontrol edilebilir olmaktan çıkmıştır. Peisistratosların tiranlığı iç savaşı önlemiştir ve çok da zalimane değildir. Bununla birlikte, o dönemde Atina zenginleşmiş olsa dahi Peisistratoslar sevilmezler. Aristokrat aileler, yöneticiliğin, kendilerine doğuştan gelen haklardan biri olduğuna inanmışken yoksullar ise kamusal işlerde kendi taleplerinin de dikkate alınmasının garantisini istemişlerdir. Bu tiranlık 510 yılında Sparta desteğinde bir iç ayaklanma ile yıkılmıştır.

Atina Demokrasisi

Tiranlığın, yerini giderek radikalleşen bir demokrasiye bırakması Spartalıların bir kazanımı olmakla birlikte, böylesi bir kazanım hiçbir biçimde amaçlanmamıştı. Sparta’nın politikası, diğer Grek kent-devletlerinde kendilerine dost olan oligarşiler kurmaktı. Fakat Atina’da hayal kırıklığına uğradılar. Radikal Atina demokrasisi, bağımsız bir devletin rejimi olarak neredeyse iki yüzyıl süren kesintilere katlandı; iki bin yıldan uzun bir süre radikallere ve yoksullara ilham, muhafazakâr ve zenginlere uyarı kaynağı teşkil etti ve siyasi yaratıcılık tarihinde Roma Cumhuriyeti ve Amerika Birleşik Devletleri’nin yanı sıra abidevi bir yere sahip oldu. Bu süreci başlatan ise bir aristokrattı.

508 sonrasındaki dönemde Atina siyaseti, Kleisthenes'in hâkimiyetindeydi. Kleisthenes'in yaptığı reformlar, askerî açıdan, gerektiğinde savaşa hazır olmayı ve siyasal hayatı daha yoksul yurttaşlara açarak toplumsal barışı korumayı hedeflemiştir. Bu iki husus birbiriyle bağlantılıdır; oy hakkına sahip en alt sınıf, *thetes*, Atina donanmasının kürekçilerini besliyordu.

“Daha yoksul yurttaş” ise Atina sınırları içinde ikamet eden herhangi bir insan değildir. Atina toplumu kölelik üzerine kurulmuştur ve siyasi ahlakı da özgür olan ile köle olan ve Atinalı olan ile yabancı olan arasındaki keskin karşıtlığa dayanmaktadır. Özgür olan ile köle olan arasındaki sınır kutsaldı; özgür bir Atinalı ile bir köle arasındaki evliliğe izin verilmezdi ve bu kanunsuz evlilikten doğan çocuklar ise köle kabul edilirdi. Yurttaşlığa kabul süreci de yoktu. Yabancılar, uzun süreler orada yerleşik olmaktan dolayı yurttaşlık kazanamazlardı. Yurttaşlığa kabulleri büyük zorluklarla ve yüksek bir maliyetle, ancak özel bir yasa ile mümkün olurdu. Etnik açıdan bu kadar dışlayıcı olmaları, Grek kentlerinin bir zayıflığıydı ve fethettikleri yerlerde yaşayanları yeni Romalılar yapan Romalılar ile karşılaştırıldığında bu durum siyasi açıdan daha az kurnazcaydı. Atina yurttaşlığı, aileden geldiği için ancak yurttaş olan ebeveynlerin çocuğu yurttaş olabilir. Böylesine aşırı zıt uçlar, kadın ve erkek arasındaki karşıtlığı da kapsıyordu. Beşinci yüzyıl Atina'sı, siyaset, ticaret ve savaş alanlarındaki yaratıcılığı, Grek ülkesinin tamamında geçerli olmayan bir şekilde, kadınlara karşı sınırlayıcı bir tavır ile birleştirmişti. Bunun nedeni cinsel püritanizm değildi. Nitekim, Atinalı erkekler fahişelere gitmek konusunda gayet utanmaz bir tavır sergiliyorlardı, erkekler ve oğlanlar arasındaki eşcinsel ilişki gayet sıradan bir olaydı. Bununla birlikte, yüksek statüye sahip Atinalı kadınlar dışarı çıkarken peçe takar, kentin dinsel hayatı içinde bir role sahip kadınların dışında kalanların evde oturmaları ve eve bir erkek misafir geldiğinde kadınlara ait kısma çekilmeleri beklenirdi. Çalışan kadınlar daha az kısıtlanmıştı. Atina, Doğu Akdeniz'in hâkim ticaret kenti hâline geldikten sonra içinde çok sayıda yabancıların yaşadığı kozmopolit bir kente dönüştü. Platon'un *Politeia*'sı bu durumdan yakındır. Atina, merkantil bir ekonomiye sahip olup bankacılık ve sigortacılık sistemleri geliştirmişse de hem Platon hem de Aristoteles para kazanmaktan şikâyetçidirler. Fakat zengin yabancılar, yabancı olarak kalmışlardı. Kadınlar ise ancak yurttaşların kızı, kardeşi, annesi yahut eşi oldukları kadar yurttaşlardı. Bunun dışında bir siyasi rolleri yoktu.

Atina demokrasisinin anahtarı, Halk Meclisi yahut *ecclesia* idi. Modern anlamda yasama, yürütme ve yargı yetkilerine sahipti. Verdiği kararı, kendisinin bir başka oturumunda yahut kendisinin parçası olan bir mahkemede teyiz etmek mümkün değildi. Halk Meclisi, Potansiyel olarak 40.000 üyeye sahip olsa da çok sayıda küçük birim üzerinden işliyordu. Bu birimler, 500 kişilik mahkemeler, özel olarak da Atina yönetimini bir yıllığına elinde bulunduran 500 üyeli yönetim konseyleri yahut *bule*'ler ve üyeleri bir aylık dönemlerle *bule*'nin idari kurulunu oluşturan 30 güçlü birim, *prytany*'ler idi. Her iki birimin de üyeleri kura ile belirleniyordu. Kuraya katılacak isimlerin uygunluğu ise dikkatli bir

biçimde inceleniyordu. Sonraki iki yüzyıl boyunca gücü, eski aristokratik kurumların elinden alıp Halk Meclisi'ne vermek üzere yeni kurullar oluşturulması ve yeni mahkemeler kurulması denendi. Modern bir bakışla, Halk Meclisi'nin hem bir mahkeme olması hem de yasama yetkisini elinde bulundurması tuhaf görünse de bu durum, Atinalıların güce şüphe ile yaklaşmalarının önemli yönlerindendi. Herhangi biri kamu görevini kötüye kullanmakla suçlanabilir ve Halk Meclisi tarafından görevden alınabilirdi. Kamu savcıları yoktu, bütün davalar bireyler tarafından açılıyordu ve dava açma hakkını düzenleyen son derece girift kurallar vardı. Savcılar, verilen para cezalarının bir kısmını alma hakkına sahip oldukları için hiç de şaşırtıcı olmayan bir şekilde, Atinalılar dava açma konusundaki meraklarıyla bilinirlerdi. Sistem, kötüye kullanmaya son derece açık olmasına rağmen çoğu zaman dikkate değer biçimde etkin işliyordu.

Kleisthenes, yurttaşlığı ve Halk Meclisi üyeliğini rasyonalize etti ve donanma ile ordunun mali gereksinimlerini düzenli bir temele oturttu. Maliyetin büyük bölümü daha iyi durumda olanlara yüklenmişti fakat böylesi bir gider kaçınılmazdı. Neyse ki Atina, hatırı sayılır miktarda gümüş madenine ve bu madenlerde çalışacak köleye sahip olduğu için şanslıydı. Grek kent-devletlerinin varoluşu sürekli olarak savaşa temeline dayanmaktaydı; savaşta değilse yakın bir zamanda savaşa girebilirlerdi; bizzat savaşmıyorlarsa da genellikle silahlı bir ateşkes durumu vardı. Kleisthenes, iç çatışmanın en kötü sorunlarını, yurttaşları on "kabile"ye ayırarak çözdü. Bunlar coğrafi bölümlenmelerdi, sınıfa yahut akrabalık gruplarına bağlı değildi. Nerede yaşadıklarına bakılmaksızın üyelerinin siyasi haklarını da bu kabileler tayin ediyordu. Bu coğrafi birimler, Attika'nın *dem*'leri yahut köyleriydi. Bir Atinalı, kendisini *filanca dem'den falanca* olarak tanıtır. Her kabile bule'ye elli üye verirdi. Bule'nin görevleri son derece önemliydi çünkü Halk Meclisi için yasa hazırlayan ve görevlilerin çalışmalarını denetleyen bule idi. Hiç kimse bule'de bir seferde bir yıldan fazla görev yapamıyordu ve zaman içinde kurallar, hiç kimsenin bule'de ömrü boyunca iki kereden fazla görev yapmasına izin verilmeyecek kadar katı hâle getirildi. Az sayıda yurttaş ve doldurulması gereken çok sayıda makamın varlığında sıradan Atinalılar ömürleri boyunca en azından bir günlüğüne Atina'nın başkanına eşdeğer bir konuma gelme ve bir aylığına da "kabine" üyesi olarak görev yapma şansına sahip oldular. Bu durum Atinalıların, yurttaşların siyasi etkisini eşitleme tutkusunun bir yansımasıydı. Bu tutkuyu aynı şiddette paylaşacak olsak, biz modernlerin ne yapacağı, son derece ilgi çekici bir soru olsa da şimdiki siyasal düzenlemelerimizin çoğunu muhafaza edemeyeceğimize kuşku yoktur.

On *strategos* yahut general de bu on kabileden çıkıyordu. Bu makamlar da seçimle gelinen ve sürekli olarak kalınamayan makamlardı. Kimi törensel makamlarda ömür boyu kalınabiliyorsa da bunlar ya miras yoluyla kazanılıyordu yahut da seçimle değil kura ile ediniliyordu. Ayrıca hatırı sayılır bir donanmayı finanse eden ve kenti güzelleştirmek için büyük meblağlar harcanan kentin, bir de kalıcı yönetimi vardı. Kleisthenes ve halefleri için